

Чорна Вікторія Миколаївна

студентка

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ПРОБЛЕМА ОБМЕЖЕНОЇ ОСУДНОСТІ СЕРІЙНИХ ВБИВЦЬ

***Анотація.** Розглянуто відносно новий вид злочину, такий як серійні вбивства. Адже зростання їх жорстокості ставить завжди питання про осудність злочинців, які їх скоюють. Описано застосування інституту обмеженої осудності в таких випадках.*

***Ключові слова:** обмежена осудність, неосудність, серійні вбивства.*

Постановка проблеми. Проблема розмежування осудності, неосудності та обмеженої осудності має велике значення для встановлення справедливості для жертв та понесення покарання злочинцями в тих випадках, коли це можливо.

Стан дослідження. Даній проблематиці приділяли увагу Дж. Дуглас, Т.І. Ревяко, Т.М. Приходько, М.П. Кєптене, А.В. Варданян.

Мета. Дослідити застосування інституту обмеженої осудності у виняткових серійних злочинах, вчинених особами з відхиленнями психіки.

Виклад основного матеріалу. В загальноприйнятому розумінні серійний вбивця - це такий, який під час кожного епізоду скоїв більше ніж три вбивства. Як правило між епізодами вбивств існує так званий період емоційного охолодження та психологічного задоволення. М. Кєптене виділяє ще таке узагальнення: зовнішньо ці вбивства об'єднуються такими ознаками типового образу дій, як однотипність обраних жертв, місць вчинення злочинів, способу вистежування жертв, нападу на них,

приховування слідів, а також однотипність використовуваних знарядь і засобів [4]. Вперше термін «серійні вбивства» почав використовуватися засобами масової інформації Сполучених Штатів Америки в 70-тих роках минулого століття стосовно Д. Берковіца.

Від 40 до 60 відсотків осіб, які вчинили серійний злочин, страждають тими чи іншими психічними розладами. За кордоном їх відносять до розряду обмежено осудних. У відношенні вчиненого злочину ці люди осудні. Але у зв'язку з наявними розладами, крім відбування покарання, вони повинні ще й лікуватися. В Італії, Англії, Канаді та інших країнах для цього є спеціальні пенітенціарні установи. У нас, в силу бідності, - ні. Але люди з психічними відхиленнями повинні лікуватися і отримувати повноцінне лікування навіть за ґратами. Серійні злочини відносно стабільні. У психіатрії точка зору більш складна. Існує два чітких критерії: осудна людина чи ні. Якщо людина усвідомлює, що робить, то осудна, якщо не усвідомлює - ні ". У переважній більшості випадків сучасна психіатрія визнає таких вбивць осудними, а це значить, що вони підпадають під кримінальну відповідальність. Але є й ті, хто робить серійні злочини під впливом, наприклад, галюцинацій , але таких вкрай мало [1].

Раніше існувало тільки дві градації: осудний і неосудний. Але після справи Чикатило був зроблений величезний крок вперед – в Кримінальному кодексі з'явилося поняття «обмежено осудний». Це не звільняє серійних вбивць від покарання, але при цьому офіційно визнається, що вони потребують примусового лікування. Адже у садистів, які просиділи кілька років за ґратами, проблеми з психікою тільки посилюються. Вийшовши на волю, вони вже готові йти на більш тяжкі злочини. Як зазначає А.В. Варданян: «Наявність у даних осіб психічних розладів, що не виключають осудність, суттєво ускладнює їх соціальну адаптацію, що на наш погляд, самостійно є одним із домінуючих факторів, які сприяють вчиненню такими особами насильницьких посягань» [6]. Деякі серійні вбивці не визнають

себе винними через неосудність як захист, але чи всі вони божевільні або навіть психічно хворі?

Хочу розділити два моменти - осудність і наявність діагнозу. Діагноз - тільки одна складова частина неосудності. Наявність психічної хвороби не означає, що людину автоматично визнають неосудною. Для цього необхідно, щоб хвороба була виражена у важкій формі. Саме на тяжкість вказує так званий психологічний критерій неосудності - нездатність хворої людини усвідомлювати фактичний характер своїх дій - їх суспільну небезпечність - і керувати ними [2]. Новий на той час ККУ вперше ввів сучасне поняття - обмежена осудність. Це люди зі здоровим глуздом, а значить відповідають за свої вчинки і підлягають покаранню. Відповідно вони повинні примусово лікуватися від своєї хвороби за місцем відбування покарання. Лікування - це одночасно і спосіб запобігання особливо жорстоким формам поведінки.

Перша думка: серійні вбивці - це психічно хворі люди. Насправді з двох десятків сексуальних маніяків - серійних вбивць, спійманих в Україні за останні 25 років, - лише у двох було діагностовано більш-менш серйозне психічне захворювання. В одному випадку - шизофренія, в іншому - олігофренія в стадії легкої дебільності. Але і цих двох визнали осудними: вони повністю усвідомлювали свої дії і були здатні їх контролювати. У повсякденному житті ніхто б їх хворими не назвав. Шизофренія не заважала одному вести свого часу підприємницьку діяльність, а легка дебільність іншому - займатися приватним візництвом на власній машині. Психіка цих людей стала предметом детального вивчення лише в силу відомих причин [5].

Багатьох серійних вбивць психіатрична експертиза визнає такими, що усвідомлюють свої дії - вони осмислювали свої дії і усвідомлено керували ними. Цінністю для злочинця є сам злочин і все, що з ним пов'язано. Тому в них дуже сильна пам'ять. Той же Чикатило з точністю до сантиметра

вказував місця в лісі, де він розправлявся з жертвами. Тут справа в іншому: наявність між осудністю і діагностикою психічного розладу прямого причинно-наслідкового зв'язку. Тому що для того, щоб довести, що людина була визнана неосудною, треба довести, що ці розлади були такі, що позбавляли здатності регулювати свою поведінку в широкому сенсі слова.

Більшість серійних злочинів - це справа рук не душевнохворих. Ці люди не здатні прорахувати все до дрібниць - так, щоб на місці злочину не залишалось ніяких «зачіпок». Справу Чикатило можна назвати прикладом обмеженої осудності. Олександр Бухановський стверджує, що, на його думку, Чикатило був хворий і після прийняття нового Кримінального кодексу його могли б визнати обмежено осудним, що також означало б психіатричну лікарню спеціального призначення.

Визнання в свій час Чикатило осудним означало, що він усвідомлював протиправний характер своїх дій і міг цілеспрямовано контролювати свою поведінку. Але така осудність не має на увазі визнання людини психічно здоровою, а його поведінку нормальною. Тепер такі дії мають своє відображення у понятті «обмеженої осудності»[3].

Звідси є нюанс для нашої Феміди - якщо слідство встановлює, що серійний вбивця - маніяк, то він вже не може бути осудним, отже він або неосудний або обмежено осудний. Але з огляду на те, що слідство і суд (при всій своїй волі, силі та незалежності) боїться розголосу і народного обурення(простіше кажучи помсти), визнають всіх фактично такими, що усвідомлюють свої дії.

Висновки. У підсумку слід зазначити, що обмежена осудність є універсальною категорією, за допомогою якої можливе врахування особливостей злочинів, вчинених особами з відхиленнями психіки, що не утворюють неосудності, зокрема, в ній знаходить своє відображення принцип справедливості по відношенню до особи з обмеженими суб'єктивними можливостями.

Література

1. Ревяко Т.І. Серійні злочини. Мінськ, Література, 1997.
2. Приходько Т. М. Проблема обмеженої осудності в кримінальному праві. - Автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2001. 20 с.
3. Бухановський А. О. Висновок за результатами аналізу деяких матеріалів кримінальної справи № 18 / 59639-85. Ростов н/Д, 1986. (Перспективний портрет Чикатило).
4. Кептене М. П. Поняття та криміналістична класифікація серійних вбивств / М. П. Кептене // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція. 2013. Вип. 6-1(2). С. 187-191. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2013_6-1\(2\)_47](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2013_6-1(2)_47).
5. Д.Фіонік "Маніяк посеред нас". URL: <https://zaborona.com/interactive/maniak-posered-nas-ru/>
6. Варданян А.В. Криміналістична типологія суб'єктів насильницьких посягань на життя і здоров'я особи, які мають психічні розлади, що не виключають осудності // Известия ТулГУ. Економічні і юридичні науки. Вип. 2-2 / 2014. С. 3-8.